

MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI KAPCSOLATAI A FEJLETT TŐKÉS ORSZÁGOKKAL A FELSZABADULÁS ELŐTT ÉS UTÁN

Írta: VIDÁCS FERENC

A külkereskedelem jelentősége a magyar népgazdaságban

Magyarország azon országok közé sorolható, amelyeknek gazdasága nyitott jellegű. A magyar népgazdaságnak ez a jellemzője közismert. Tisztázottnak tekinthetők a nyitott jelleg kritériumai is. [2] Azt jelenti e „nyitottság”, hogy a gazdasági folyamatok zavartalan és hatékony végbemenetele nem nélkülözheti a világgazdasággal kialakított intenzív kapcsolatokat. Az ország nyersanyagkincseinek és energiaforrásainak szegénysége, ami rendszerint párosul a földrajzilag vett kis területtel, a belső piac alacsony felvevőképessége, a beruházási eszközökben való szűkös ellátottság, a belső munkamegosztás viszonylagos fejletlensége, valamint a kutató és fejlesztő bázis szűk volta az, amely a népgazdaságot a nemzetközi gazdasági kapcsolatokra erősen ráutalttá teszi. A felsorolt tényezők hazai forrásból csak a kontinensnyi nagyságú országok — mint pl. a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és talán Kína — esetében állnak rendelkezésre. A többi ország — területnagyságuktól, népességüktől, belső piacuk nagyságrendjétől függően — a skála másik oldalán helyezkedik el. A kis és közepes nagyságú országok hasonló problémákkal állnak szemben, mint a magyar gazdaság. Amit azonban mindenképpen hangsúlyoznunk kell az az, hogy a magyar népgazdaság különösen „nemzetközi gazdasági kapcsolatok — szenzitív”, s hogy ez a szenzitivitás a jövőben a többiekhez képest gyorsabban fokozódik. A közepes, de különösen a kis országok a mai technikai szinten termelni, intenzív gazdasági növekedést megvalósítani csak abban az esetben képesek — köszönhetően a nemzetetválás időszakában lezajló és *kis területen* végbemenő belső gazdasági integrálódásnak —, ha élnek a nemzetközi munkamegosztás adta lehetőségekkel.

A nemzetközi munkamegosztás fontosságát, egy-egy ország gazdasági életében betöltött szerepét több mutatóval is ki lehet fejezni. Leggyakrabban a külkereskedelmi forgalom nemzeti jövedelemhez vagy a társadalmi termékhez viszonyított arányát, és az egy főre jutó külkereskedelmi forgalom nagyságát használják.

A fentebb elmondottak bizonyítására szolgáljon az alábbi statisztikai összeállítás:

A közölt adatokból két fontos következtetés adódik: a) a magyar kivitel és behozatal rendkívül magas aránya alapján a magyar népgazdaság nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódása kielégítő mértékűnek látszik, mert a mi mutatónkat csak Hollandia múlja felül. Az, hogy Belgium, Svájc, Svédország arányszáma nem éri el a magyar részarányt, holott a köztudatban — nem kevés alappal — ezek az országok úgy élnek, mint amelyek igen intenzív külkereskedelmet folytatnak, utal arra a tényre, hogy e mutató különböző okok miatt torzíthat; b) a magyar 60%-os arány viszonylag alacsony szintről (42) emelkedett fel, míg Hollandia, Belgium esetében az emelkedés nem ilyen gyors. Úgy is megfogalmazhatnánk ezt az összehasonlítást, hogy Hollandia „régí” kereskedő nemzet, mi pedig az utóbbi években indultunk el ezen az

Árubehozatal és áru kivitel a bruttó nemzeti termék %-ban [3]

Ország \ Év	1959	1964	1967
Ausztria	39	40	39
Belgium—Lux.	50	59	57
Dánia	52	51	46
Egyesült Kir.	29	29	27
Finnország	38	38	37
Görögország	19	20	23
Hollandia	73	73	68
NSZK	36	30	33
Norvégia	49	51	53
Olaszország	19	24	26
Svájc	46	49	48
Svédország	38	40	38
Magyarország	42	58	60

úton és szembe kell néznünk ezzel a fejlődéssel együttjáró minden nehézséggel, gazdaságfejlesztési, kereskedelempolitikai, kereskedelem-technikai, piacszervezési stb. területen egyaránt.

Valamivel mérsékeltébb képet kapunk a külkereskedelem szerepéről, ha az egy főre jutó kivitt és behozottat vizsgáljuk meg néhány szocialista és néhány fejlett tőkés ország vonatkozásában.

Az egy lakosra jutó behozatal és kivitel (Rubellfő) [4]

Ország \ Év	1960	1964	1968
Bulgária G	138	226	362
Csehszlovákia G	247	320	391
Lengyelország G	85	120	160
NDK G	230	295	378
Románia G	67	93	140
Szovjetunió G	47	57	76
Magyarország S	155	238	297

A felvázolt kép teljességéhez azonban hozzátartozik az is, hogy amíg a G-vel jelzett országok egy főre eső külkereskedelmi forgalmában bennefoglaltatik a reexport is, addig Magyarország esetében csak a közvetlen forgalmat vettük számításba. Ugyanez a megjegyzés vonatkozik a tőkés országokkal való összehasonlításra is.

A kis országok helyzetét az az ellentmondás teszi külkereskedelmileg érzékenyvé, amely a hazai szűkös termelési lehetőségek és az állandóan bővülő tendenciát mutató termelőfogyasztási és a lakossági fogyasztási igények között kialakul. Nem vállalkozhatnak az ilyen országok arra, hogy önerőből elégítsék ki a szükségleteket. De ha mégis ezt az utat választanák, akkor eljegyeznék magukat a gazdaságtalan termeléssel, a technikai és gazdasági egyhelyben-topogással.

Különösen kiéleződik az említett ellentmondás az ötvenes évektől kezdődően kibontakozó *tudományos—technikai forradalom talaján*. A tudomány és a technika fejlődésének e felgyorsult szakaszában, amely kiterjed a termelési folyamat mind-

Ország	Év	1960	1964	1968
Ausztria	S	360	459	610
Belgium—Lux.	S	820	1188	1640
Dánia	G	720	1004	1201
Egyesült Királyság	S	436	514	603
Görögország	S	109	140	211
Hollandia	S	746	1061	1384
Jugoszlávia	S	76	115	152
NSZK	S	388	529	748
Norvégia	G	654	887	1218
Olaszország	S	169	258	387
Svájc	S	769	1065	1385
Svédország	G	730	983	1267
Magyarország	S	173	264	330

három tényezőjére — a munkaeszközök területén az automatizálás révén, a munka tárgya a vegyipar — különösen a műanyagipar kialakulása révén is érinti e forradalmi változás az energiaforrást is az atomenergia szélesebb körű felhasználása révén — még anakronisztikusabbakká válnak a kis és közepes nagyságú országok belső fejlődési lehetőségei. Hiszen a tudományos—technikai forradalom olyan követelményeket támaszt a nemzeti gazdaságokkal szemben, amelyeknek a kielégítése meghaladja ezen országok — sok esetben még a leghatalmasabb országok vagy a kis és közepes országok együttesének az erejét is. Magyarország sem képes biztosítani azokat az óriási beruházási összegeket, amelyek a népgazdaság minden oldalú, a technika legújabb vívmányain alapuló *kifejlesztéséhez* szükségesek. De nemcsak arról van szó, hogy egyszer ki kell alakítanunk, létre kell hoznunk egy ilyen gazdaságot, hanem a továbbiakban ennek szintentartása is igen *kutatás-fejlesztés igényes* feladat. Figyelembe véve a technikai fejlődés felgyorsulását, a tudományos—technikai eredmények létrejötte és azoknak a termelésben való felhasználása közötti idő lerövidülését, megoldhatatlan feladat elé állítanánk a magyar gazdaságot, ha önállásra rendezkednénk be. Továbbá a mai termelés — különösen a modern ágazatok, mint pl. az elektronikai, vegyipari, számítógépgyártás stb. esetében csak *nagy szériában* képzelhető el — így gazdaságos. Az optimális szérianagyságot viszont lehetetlen kialakítani csak a hazai piac felvevőképességére alapozva. Szükség van a stabil külföldi piacra is.

Ezek az összefüggések emelik olyan fontos rangra a külkereskedelmi tevékenységet. A külkereskedelem révén nyílik lehetőség arra, hogy az ország lépést tudjon tartani a *technikai fejlődéssel*, biztosítani tudja *gazdasági növekedését*.

Ilyen körülmények között gazdasági fejlődésünk üteme, termelő apparátusunk hatékonysága a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk milyenségétől függ. Nem lehet minden iparágat egyformán fejleszteni, hanem csak azokat, amelyeknél a nemzeti munka termelékenysége kedvezőbb, mint a nemzetközié, és fordítva le kell mondani azon ágazatok vagy gyártmányok termeléséről, ahol ez az összehasonlítás kedvezőtlen képet mutat. A távlati népgazdasági terv kidolgozása során gondos tanulmányozás tárgyává kell tennünk a világgazdaság várható fejlődési tendenciáit. Nagy felelősség hárul ilyen tekintetben a közgazdasági, műszaki értelmiségre. Annál is inkább szükség van ennek az elemző feladatnak elvégzésére, mert a

mi kis méretű termelésünk és külkereskedelmi forgalmunk révén nem léphetünk fel a világgazdaságot alakító igénnyel. Magyarország részesevé a világkereskedelmi forgalomban 1951 és 1968 között 0,5—0,7% között ingadozott. Annál szélesebb kapun áramlanak viszont be a világgazdasági hatások. A mi cselekvési határunk csak addig terjed, hogy felismerjük a világgazdaság várható *tendenciáit*, a világpiacon várható *szerkezeti változásait*, a *technikai fejlődés főbb tényezőit* és ezek ismeretében — kihasználva a hazailag rendelkezésre álló lehetőségeket — alakítsuk ki a gazdaságunkat. Biztosítanunk kell továbbá a világgazdasági hatások adaptálására legalkalmasabb *gazdasági mechanizmust*. A világpiacon orientált gazdaság mindig egyensúlyérzékenyebb, mint az önerőből fejlődni tudó nágygazdaság. Gazdaságpolitikai célkitűzéseink központi kérdése a külkereskedelmi mérleg és a fizetési mérleg egyensúlyban tartása vagy a túrészi határokon belüli passzívum elérése. A fizetési és kereskedelmi mérleg kedvező pozíciójának biztosítása elsősorban a termelés technikai—műszaki színvonalától, áruink exportképességétől függ. Nem szabad véletlenül tekintenünk, hogy a legutóbbi negyedszázados gazdasági fejlődésünk során a helytelen, az adottságokkal és a világpiacon igényeivel nem számoló gazdasági döntések negatív hatásának kiütőközési területe mindig a külkereskedelem volt. Legtöbbször a külkereskedelmi mérleg passzívuma.

Centralizált gazdasági mechanizmusunk pedig túlzott rugalmatlanságával meglehetősen viszonyokat teremtett belső gazdaságunk számára. Nem tudta kellő intenzitással és kellő időben sem a szocialista, sem a tőkés világgazdaságról jövő impulzusokat közvetíteni a termelő egységeink felé. A reform új helyzetet teremtett. Szerves kapcsolatot hoztunk létre a belső és a világpiacon áruk között. A külkereskedelmi tevékenység bizonyos fokú szervezeti átalakításával érdekeltté tettük termelő és forgalmazó vállalatainkat a külföldi eladás eredményességében.

Amikor a következőkben megpróbáljuk felvázolni Magyarország beilleszkedését a nemzetközi munkamegosztásba, természetesen kell tartanunk, hogy ebben a munkamegosztásban döntő jelentősége a szocialista országokkal kialakított gazdasági kapcsolatoknak lesz. Társadalmi, politikai, gazdasági berendezkedésünk azonossága, céljaink egyezősége kézenfekvővé teszi együttműködésünket. Tartalmi és szervezeti változtatások, az együttműködés mechanizmusának tökéletesítése azonban ezen a területen is szükséges.

Az együttműködésünk továbbfejlesztése érdekében az integráció felé kell haladnunk.

Ahhoz, hogy a világgazdaság másik nagy szektorával, a tőkés világgazdasággal hatékony, kölcsönös előnyökön és érdekeken alapuló együttműködést alakítsunk ki, az szükséges, hogy a külkereskedelmünkben 68—70%-os részaránnyal szereplő szocialista világpiacon is a technikai fejlődést inspiráló hatásokat bocsásson ki. Csak ezáltal teremthetjük meg exportárualapjaink piacok közötti konvertálhatóságát.

Amikor tehát a magyar népgazdaság és a fejlett tőkésországok közötti munkamegosztás jövőbeli fejlődését vizsgáljuk és tervezzük, akkor az arányaiban sokat nem változó, de hatékonyságában magasabb szintre emelkedő *szocialista országok közötti együttműködésre* kívánunk *támaszkodni*. A KGST a jövőben is képes lesz önerőből megoldani a következő feladatokat. [6]

- a) mezőgazdasági termékekben 10—15 év alatt önálló lehet,
- b) a fogyasztási cikkekben, még jelentős kereslet felfutás esetén is képes ellátni magát,
- c) gépszükségletének nagyobb részét saját termeléséből biztosítani tudja,
- d) munkaerőben, beleértve a magasan kvalifikált munkaerőt is, önálló.

e) nyersanyag és fűtőanyag szükségletének nagyobb részét belső forrásból képes biztosítani.

De vannak olyan szükségletek, amelyeket a szocialista világgazdaság csak a belső forrásokra támaszkodva nem képes kielégíteni. Ezekben a területeken adódik legnagyobb lehetősége a tőkés világgazdasággal kialakítandó kapcsolatoknak. Vegyük sorba, hogy mely területen nélkülözhetetlen, ill. előnyösebb a tőkés országokkal való kapcsolat:

a) népgazdaságunk egészséges fejlődése együttjár a *nyersanyagimport* bizonyos fokú szerkezeti változásával, nő a korszerű nyersanyagok szerepe és ezeknek jelentős részét csak a fejlett tőkés országokból tudjuk biztosítani. (pl. speciális acélféleségek, szintetikus szálak, különböző vegyipari alapanyagok);

b) népgazdaságunk műszaki színvonalának emeléséhez szükséges *modern technikai berendezések, korszerű gyártási technológiák, szabadalmak, licencek* nem elhanyagolható részét szintén a fejlett tőkés országokból tudjuk beszerezni,

c) az *ipari fogyasztási cikkek* tőkés importja is jelentős, nem annyira nagyságrendileg, hanem egyrészt mert a szükséges választékot a szocialista világpiac nem tudja szolgáltatni, másrészt a termelő vállalatok eddig kialakult belső monopolhelyzetét nem tartjuk minden esetben kívánatosnak;

d) a szocialista országok, köztük hazánk sem rendelkezik a gazdaság strukturális forradalmából a technikai forradalomba való átmenethez szükséges *beruházási eszközök* gazdagságával. Figyelembe véve a fejlett tőkés országok viszonylagos tőkefeleslegét, elképzelhetőnek és szükségesnek tartunk — gondos gazdasági és politikai szelekció után bizonyos mennyiségű *tőkeimportot*. Ez látszólag fokozná a fejlett tőkés országokkal szembeni adósságállományunkat. Számunkra az lenne a kedvező, ha jelenlegi hiteleink strukturáját megváltoztatva növelnénk a hosszúlejáratú hitelek részarányát, mert az utóbbit felhasználhatnánk gazdaságunk műszaki fejlesztéséhez, és a visszafizetés sem okozna (modern termékek termelése esetén) annyi nehézséget, mint ma.

A fejlett tőkés országokkal kialakítandó gazdasági kapcsolatok fő célját úgy lehetne körvonalazni, ahogy azt VAJDA IMRE egyik cikkében megfogalmazta: „*Nyugati áruforgalmunkat — a behozatalt és a kivitelt egyaránt — következetesen és tántoríthatatlanul a termelés műszaki színvonala és a termelékenység emelésének szolgálatába kell állítanunk.* (Vajda Imre kiemelése.) Át kell vennünk — még ha ez áldozatokba kerül is — a már másutt kidolgozott eredményeket, szabadalmakat, eljárásokat, szervezési módszereket, le kell küzdeni az ezen a téren mutatkozó védtetlen renyhéseket, másképp lemaradásunk — ami éppen nyugati külkereskedelmünk összetételében megcáfolhatatlanul tükröződik — behozhatatlan.” [7]

Ehhez még csak annyit tennénk hozzá, hogy a felsorolt gazdasági érdekeken túl *politikai szempont* is vezérli a szocialista országok azon törekvését, hogy szorosabb együttműködést alakítsanak ki a fejlett tőkés országokkal. Ez ugyanis hozzájárul kontinensünk békéjének és biztonságának stabilizálásához. Úgy látszik, hogy a társadalmi berendezkedésünk különbözőségeiből fakadó ellentéteket áttöri a gazdasági érdekeken nyugvó együttműködési törekvés, amit az utóbbi idők politikai történései félreérthetetlenül bizonyítanak. Elsősorban a Szovjetunió és az NSZK, valamint Lengyelország és az NSZK között megkötött államközi szerződésekre kell gondolni, amelyek majd — hön óhajtjuk — az európai viszonyok enyhüléséhez a gazdasági kapcsolatok bővüléséhez vezetnek.

A távlati terveinkben körvonalazott nemzetközi munkamegosztás a fejlett tőkés országokkal csak abban az esetben töltheti be a neki szánt szerepet, csak akkor alakít-

hatunk ki tartós — *a kölcsönös előnyökön* alapuló — együttműködést, ha egyben a kölcsönös érdekeket is figyelembe vesszük. Azt le kell szögeznünk, hogy egyetlen fejlett tőkés ország sem hajlandó a szocializmussal kapcsolatos szimpátiája alapján intenzívebb gazdasági kapcsolatokat létrehozni. Inkább az ellenkezőjét.

Meg kell keresnünk tehát azokat a nagyon is „hétköznapi” anyagi érdekeket, gazdaságunknak azokat a *csomópontjait*, amelyek már ma is, de feltehetően a jövőben is kellő biztosítékot nyújtanak számunkra a kapcsolatok előnyösségére. Néhány *érdek-csomópontnak* a körvonalait már ma fel lehet vázolni itt-ott ezeket konkrét tartalommal lehet megtölteni, más esetekben pedig csak a kontúrok rajzolódnak ki:

a) a hatvanas évek az Egyesült Államok és Nyugat Európa fejlett tőkés országai közötti *technikai rés fokozódásának* a jegyében teltek el. Az USA hatalmas belső piacára, kutató és fejlesztő apparátusára támaszkodva olyan méretű tömegtermelést tud megvalósítani, amelyhez hasonlót az európai tőkés államok képtelenek produkálni. Nem tudják felvenni a versenyt a technikai fejlesztés területén sem. Nem tudják felvenni a versenyt, mert még a regionális integráció sem nyújt elégséges piacot, nem is beszélve az amerikai piac homogenitásáról az európai heterogenitással szemben. Nagy szériában történő termelés megvalósításához a reális kiutat egyre több európai tőkés ország az intenzívebb szocialista piac felé fordulásban látja. Amint korábban láttuk, erre a szocialista országok részéről is hajlandóság mutatkozik, amennyiben a szocialista világgazdaságot nem valamiféle „hátország”-nak tekintik; [8]

b) a szocialista piac jelentőségét növeli az a tény is, hogy a második világháború után a fejlett tőkés országokban a tartós konjunktúra, valamint az integráció kialakulása révén nagymértékű *kapacitás-növekedés* ment végbe. Ezek kihasználása úgy, hogy csak a nyugat-európai piacon realizáljanak, ahol először is szembe kell nézniök az Amerikai Egyesült Államok és az egymásközötti áruforgalom konkurrenciájával is, egyre nagyobb nehézségekbe ütköznek.

c) az előzőekben említett piacproblémával kapcsolatos a következő érdekcsoport is. A vezető nyugat-európai tőkés országok *relatív tőkefelesleggel* rendelkeznek. Bizonyosra vehető, hogy az egyre jobban kiteljesedő állammonopolkapitalista rendszerek megtalálják majd ezen relatív fölös tőke kapitalista viszonyoknak leginkább megfelelő allokációját. A technikai fejlesztés, a fegyverkezés és a gazdaságilag elmaradott országokba irányuló tőke kivitel képezik a legfőbb tőkebefektetési területet. Ám mindegyik terület tőkebefogadó képessége korlátozott. A technikai fejlesztésre fordítandó tőkék mennyiségét megszabja a kapacitások kihasználatlansága és a piac felvevőképessége, a hadikiadásokat sem lehet mértéktelenül fokozni, főleg politikai következményeik miatt. A fejlődő országokba irányuló tőke nagyságát pedig ezen országok egyre romló fizetési mérlege, fizetéképtelensége korlátozza.

Várható, hogy a fejlett tőkés országok fokozott érdeklődést tanúsítanak majd a szocialista országok tőkepiaca iránt.

d) várható továbbá — és napjainkban ennek szaporodó tanújeleivel találkozunk —, hogy a tőkés országok magán- és állami cégei a jövőben keresik majd a kapcsolatokat a magyar vállalatokkal, különböző *kooperációs szerződés* kötési szándékkal. A világkereskedelem fejlődését, annak szerkezeti és földrajzi változásait elemezve kitűnik, hogy a nemzetközi munkamegosztás súlya egyre inkább a fejlett országok és az ipari készáruk felé tolódik el. Mind nagyobb arányt képvisel a nemzetközi áruforgalomban az ipari berendezések, gépek, járművek alkatrészek-szerinti specializációja, a különböző termelési—ipari kooperációk alapján szállított termékek mennyisége.

Természetes, hogy a magyar népgazdaság is csak akkor tud a kooperációs meg-
egyezősek számára kedvező talajt biztosítani, ha iparunkban szaporodnak azok az
ágazatok, amelyek képesek a fejlett technikai szintet biztosítani.

A vázolt gazdasági érdekek mellett *politikai* megfontolások is vezérlik a nyuga-
országokat, amikor kapcsolatokat a szocialista világgazdasággal szorosabbra akar-
ják fűzni. Ezekkel a politikai motívumokkal is számolnunk kell. Bár az utóbbi év-
tized gazdasági, politikai fejleményei azt látszanak igazolni, hogy a *fellazítás* politi-
kája nem képezi a tőkés országok cselekvéseinek vezérfonalát, mégsem állíthatjuk,
hogy az már teljesen a múlté. Sok esetben kísért még az Egyesült Államok kezdemé-
nyezésére életrehívott *embargó*-politika is.

A mai világgazdasági és politikai kép alapján azonban az a prognózis tűnik
reálisnak, amely a „két Európa” *gazdasági együttműködésének* fokozódására, a
köztük kialakuló munkamegosztás *elmélyülésére* épül.

Feladatomnak a következőkben azt tekintem, hogy Magyarország és a fejlett
tőkés országok közötti munkamegosztás szerepét felvázoljam, bemutatóva a benne
rejlő lehetőségeket, szükségszerűségeket, helyét távlati terveinkben. Mivel azonban
gazdaságunk mai jellemzői, gazdasági építőmunkánk jövőbeli feladatai sok szállal
kötődnek múltbeli fejlődésünk alapvető vonásaihoz, a nemzetközi munkamegosztás-
ban betöltendő szerepünk megközelítőleg pontos tervezése szükségessé teszi múltbeli
bekapcsolódásunk vizsgálatát. Természetesen nem tagadjuk, hogy a társadalmi-
gazdasági viszonyok megváltozása olyan lehetőségeket kínál, amelyeket felhasználva
— tanú erre egész 25 éves gazdasági fejlődésünk minden pozitívuma — ezt a múlthoz
való kötődést csökkenthetjük vagy teljesen felszámolhatjuk.

Hazánk két világháború közötti külkereskedelmét, annak áruszerkezetét, föld-
rajzi megoszlását elmaradott gazdasági és társadalmi viszonyaink határozták meg.
A magyar gazdaság fejlettségét tekintve az európai vezető tőkés országokhoz mérten
elmaradott volt. A kapitalizálódás sajátos módon ment végbe, ami azt jelentette, hogy
a tőkés fejlődés nem támaszkodhatott szilárd és elégséges belső forrásokra. A *külföldi*
tőke szerepe igen számottevő volt. Ennyiben nem lett volna még a magyar
tőkés fejlődés sajátos, hiszen a legtöbb tőkés ország a külföldi forrásokból származó
hajtóerőkre alapozva kapitalizálódott. A magyar fejlődésre az nyomta rá a bélyegét,
hogy azok a tőkés országok, amelyeknek a magyarországi tőke-részesedés jelentő-
sebb volt — pl. Ausztria — maguk sem tartoztak az európai fejlődés centrumához.

Azok a tőkés országok, amelyeknek a tőkekivitele hivatott lett volna a magyar
gazdasági fejlődést fellendíteni — maguk is tőkeimportálók voltak. A gazdasági
fejlettség tekintetében másodszinten álló országok tőkeexportja nem tudta a magyar
gazdaság felé kisugározni azokat az impulzusokat, amelyek alapvetően előrelendítet-
ték volna a magyar gazdaság termelő apparátusának technikai felemelkedését vagy
jelentősen hozzájárultak volna az infrastruktúra kialakulásához.

A magyar beruházásokban — a modern gazdasági kialakulás idején jelentős
szerepet játszott a külföldi, elsősorban az osztrák tőke. Bár az ausztriai befektetések-
ben is magas volt a németországi, franciaországi és az angol tőke.

Az ország iparának elmaradottsága okozta, hogy a vizsgált korszakban is a
fejlett tőkés országok fegyvermári területeinek számítottunk. Magyarország képezte
azt a gazdasági háttérrel, amely nyersanyag, mezőgazdasági cikk és élelmiszer szállí-
tásaival hozzájárult a fejlett tőkés országok szükségleteinek kielégítéséhez, importja
pedig fontos piacot biztosított az utóbbiak ipari termékei számára. A nemzetgazdaság
domináns ágazata a mezőgazdaság volt. Jól tükrözi ezt a helyzetet az ipar és a mező-
gazdaság, mint két fő ágazat részvétele az anyagi javak termelésében.

A külföldi tőkebefektetések a magyar gazdaságban [9]

	Külföldi tőke	Belső akkumuláció
	a magyar beruházásokban %-ban	
1867—1873	60	40
1873—1900	45	55
1900—1913	25	75

Az anyagi javak termelésének megoszlása a két ágazat szerint [10]

Év	Mezőgazdaság	Ipar
	százalékban	
1925/26	60,5	39,5
1926/27	57,0	43,0
1927/28	53,5	46,5
1928/29	54,7	45,3
1929/30	56,0	44,0
1930/31	57,5	42,5
1931/32	58,7	41,3
1932/33	57,2	42,8
1933/34	57,0	43,0
1934/35	55,0	45,0
1935/36	51,6	48,4
1936/37	51,5	48,5
1937/38	50,5	49,5
1938/39	48,5	51,5

A közölt statisztikai sor adataiból kiderül, hogy a magyar gazdasági élet vezető ágazata ezekben az években a *mezőgazdaság* volt. Az ipar részaránya emelkedő tendenciát mutat ugyan, de struktúrájában ez még lényeges változást nem eredményezett.

A gazdaság elmaradott szerkezete párosult a társadalmi viszonyok elmaradottságával. Ezekre a viszonyokra is rányomta a bélyegét az, hogy a kapitalista fejlődés később indult meg, mint a fejlett tőkés országokban. A burzsoázia gazdasági és politikai hatalma gyenge volt, minek következtében a hatalmon osztozott a *feudalis földbirtokos* osztállyal. Az országnak ez a feudál-kapitalista jellege azért érdemel figyelmet, mert kihatott a gazdasági életre, ezen keresztül a külkereskedelemre is. A feudál-kapitalista jelleg megkönnyítette a vezető tőkés hatalmaknak a *függő viszony* kialakítását, az ország félgymarmatosítását. A feudális földbirtokos osztály érdekei ugyanis egybeestek ezen a ponton az európai nagyhatalmak érdekeivel.

Már az Osztrák—Magyar Monarchia rendszerében is megnyilvánult ez az érdek-egybeesés és még jobban kidomborodott a két világháború közötti időszakban.

Az osztrák—magyar közös vámhatárok, a vámunió felbomlását követő időszakban megkötött kereskedelmi szerződések, és az országnak a hitleri Németország által végrehajtott gazdasági bekebelezése mind-mind kedvező, védett piacot biztosított a magyar mezőgazdasági export számára.

Gazdaságunk alárendelt, függő helyzetét jól mutatja a kivitelnek és a behozatalnak a megmunkálási fok szerinti vizsgálata. Tipikusan gyarmati jellegű kapcsolat tükröződik abból például, hogy a magyar kivitelben a nyersanyagok 1930—38-as

évek átlagában 60%-ot, a félkésztermékek 9%-ot, a készáruk pedig 31%-ot tettek ki, míg a behozatal ugyanezen évek átlagában 42, 28 és 30%-os megoszlást mutatott a nyersanyagok, félkésztermékek és a készáruk bontásában. Az ipari készáruk kiviteli és behozatali 31, illetve 30%-os részaránya önmagában még nem jelentene a magyar gazdasági életben kritikus függő helyzetet. Azonban az ipari készáruk forgalmának részletesebb elemzése már utal erre. A kivitelben az élelmiszeripar dominált — malomipar pl. —, míg a behozatalban nem a gazdasági fejlődés fellendítésére szolgáló termelőeszközök részaránya a jelentősebb, hanem az ipari fogyasztási és luxuscikkeké.

A gépbehozatal alárendelt szerepet játszott. Az 1928—29-es években pl. az összbehozatalnak csak 6,3%-át a készáru behozatalnak pedig csak 16%-át tette ki.

Az ipari kivitelnek volt azonban még egy sajátossága. Nevezetesen az, hogy az élelmiszeripar nélküli ipari exportban jelentős volt a vas-, fém- és gépiparnak, valamint a járműgyártásnak a részesedése, együttesen kb. 50%. Ez a részesedési arány a korabeli magyar gazdaság jellemző vonására utal, mai szempontból is érdekes.

Fentebb említettem már, hogy a magyar gazdaságban felbomlott a termelési tényezők optimális egyensúlya. A gazdasági fejlődéshez szükséges *tőkemennyiség* hazai forrásból nem állt rendelkezésre. Vizont a *munkaerő* — mint a termelés másik tényezője — mind mennyiségét, mind struktúráját (szakmunkás, technikus, mérnök, kutató, tudós stb.) tekintve az ipar, „befogadó képességéhez” viszonyítva bőségesen rendelkezésre állt. Ebből az egyensúlyfelbomlásból adódott az a helyzet, hogy a külföldi tőkét vonzották azok a *szigetek*, ahol a magasabb szaktudás — párosulva az alacsony bérszínvonalal — nagyobb profitot ígért. Ilyen ágazatok — inkább szigetek voltak, pl. a járműgyártás, különösen a Ganz—Jendrassik nyersolajmotor feltalálása után a motorvonatok vagy a kiváló magyar feltalálók szabadalmi alapján világhírnévre szert tevő villamosipari termelés és export. A külföldi tőke kedvelt befektetési területeihez tartozott az előbbieken túl az ország nyersanyagkincseinek, energiaforrásainak az a része, amely kedvező profitkilátásokkal kecsegtetett. Ilyen volt a bauxitkitermelés és az olajbányászat.

Másrészről a járműgyártás és a villamosipar viszonylag kedvező kiviteli részesedéséből levonhatunk egy nagyon fontos következtetést: azokban az ágazatokban, ahol nagyobb szellemi kapacitásokat tudtunk felvonultatni, nem ütközött nehézségbe a legfejlettebb technikai-műszaki színvonal elérése vagy megtartása, és itt nem volt akadály a tömeges exportnak sem.

Külkereskedelmünk alakulását a két világháború közötti időszakban a forgalom alakulása, a földrajzi megoszlás, a gazdasági életünkre befolyást gyakorló fejlett tőkés országokhoz való viszony és az alkalmazott kereskedelem politikai eszközök megváltozása alapján a következő *főbb szakaszokra* lehet felosztani: [11]

1. 1920—1928-ig,
2. 1929—1933-ig,
3. 1934—a második világháborúig tartó szakasz.

Vizsgáljuk meg röviden ezen szakaszok főbb jellegzetességeit.

ad. 1. A magyar külkereskedelem a századforduló idején főleg a monarchia vámtárain belül bonyolódott le. Az Osztrák—Magyar Monarchia munkamegosztásába mint mezőgazdasági élelmiszercikk szállító és a monarchia fejlettebb országai iparcikkeinek felvevői illeszkedtünk be. Mezőgazdasági exportunknak csak 5—6%-a irányult a kívülálló területek felé. Legfontosabb kereskedelmi partnerünk Ausztria volt.

Az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlása után nyílt először lehetősége a magyar uralkodó osztálynak arra, hogy az ország nemzeti érdekeinek megfelelő

kereskedelempolitikát folytasson. De ez csak lehetőség maradt, mert gazdaságunk oly sok szállal kötődött a volt vámközösség országaihoz, hogy alapvető változást sem a külkereskedelem áruszerkezetében, sem a földrajzi megoszlásban végbevinni nem lehetett.

A vizsgált időszak alatti magyar külkereskedelmet az alábbi tényezők határozták meg:

- az osztrák—magyar vámunió felbomlása után is érvényesülő kapcsolati szálak,
- a háború után kialakult általános áruhiány,
- a trianoni békeszerződésnek Magyarországra nézve hátrányos kereskedelempolitikai kitételei, amelyeket a fejlett tőkés országok gazdasági expanziójukhoz felhasználtak,
- a tőkés világ gazdaságban kibontakozó imperialista protekcionista kereskedelempolitika, amellyel szemben a magyar gazdaság védtelennek bizonyult, legalábbis az önálló magyar vámtarifa létrehozásáig,
- a tőkés nagyhatalmak azon politikája, amely igyekezett a kis közép-európai országok közötti politikai—gazdasági ellentétet kiélezni, a Horthy-rendszer revizionizmusa, irredentizmusa és nacionalizmusa (a szomszédos államok igen alacsony részesedése a magyar külkereskedelemben ennek köszönhető),
- a Horthy-rendszer szovjetellenessége.

A felsorolt körülmények rányomták bélyegüket külkereskedelmi forgalmunk alakulására, annak földrajzi irányára és kereskedelempolitikai tevékenységünkre. Továbbra is domináló kiviteli termékeink az agrárcikkek maradtak. Forgalmunkban 3 ország játszott a legfontosabb szerepet. Ezek — Ausztria, Csehszlovákia és Németország — részesedése a magyar exportban 1922—1925-ös években 65,8%-os volt, 1926—1929-es időszakban pedig 64,5%, míg a behozatalban ugyanezen országok aránya 64 és 57% volt. Ilyenképpen külkereskedelmi forgalmunk földrajzi rádiusza nagyon szűk volt.

Az össz-forgalom alakulása szempontjából erre az időszakra az emelkedés volt a jellemző. Az időszak elején — a háború után áruhiány és a gazdaság elhúzódozó rekonstrukciója következtében — külkereskedelmi mérlegünk passzív volt. 1920-ban ez a passzívum meghaladta össz-forgalmunk 40%-át.

Kereskedelempolitikai tevékenységünk középpontjában az autonóm vámtarifa létrehozása állt. A magyar uralkodóosztály legfőbb törekvése az volt, hogy az önálló vámtarifa magas vámtételeinek kialakításával javítsa tárgyalási pozícióját a partner-országokkal létrehozandó kereskedelmi szerződések megkötésekor.

ad. 2. A 20-as évek viszonylagos stabilizációját követő 1929—33-as világgazdasági válság igen súlyosan érintette a magyar gazdaságot is. A válság időszakában mutatkozott meg leginkább a korábbi gazdasági fejlődés minden fonáksága és negatívuma. A magyar gazdaságnak az a jellemvonása, hogy egyrészt a mezőgazdaság volt a vezető ágazat, másrészt, hogy a külföldi tőkére támaszkodott, különösen nehéz helyzetbe sodorta az országot.

Ismeretes, hogy a gazdasági válság kialakulása után Európa országai egyre erőteljesebben fokozták nemzeti *elzárkózásukat*. A vámok mellett a nemzeti piacok védelme érdekében alkalmazásra kerültek az imperialista protekcionizmus fegyvertárába tartozó kereskedelempolitikai eszközök is. A behozatali engedélyek rendszere, a kötött devizagazdálkodás, a kétoldalú kliringmegállapodások és a kontingensek

rendszere, mint az állami beavatkozás fő eszközei voltak hivatottak arra, hogy a kialakult belső termelés — fogyasztás ellentmondás további kiéleződését megakadályozzák.

Az 1929—33-as gazdasági válság, valamint annak pusztító hatásait kivédeni próbáló gazdaságpolitikai intézkedések különösen nehéz helyzetbe sodorták Közép-Európa agrárországait. Ezek közé tartozott Magyarország is.

Mint ismeretes, a világgazdasági válság egyik megnyilvánulása az áruk nagyarányú csökkentése volt. Különösen a *mezőgazdasági* termékek *világpiaci árai zsugorodtak* össze. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy egyrészt a korábbi agrárimportőr országok fokozták önellátásukat, másrészt a mezőgazdasági cikkeket termelő országok nem a termelés csökkentésével reagáltak az áresésekre, hanem a termelés fokozásával. Erre viszont a mezőgazdaság sajátos termelési viszonyai adnak magyarázatot. Számottevő veszteség érte Magyarországot abból, hogy az agrártermékek világpiaci árai az 1929-es árszínvonal 30—50%-ra süllyedtek, míg az ipari áruk csökkenése nem volt ilyen nagyarányú.

Külkereskedelmi forgalmunk árstruktúrájának és erős földrajzi koncentrációjának hátrányos volta a fokozódó *agrárrollóban* mutatkozott meg.

Az össz-külkereskedelmi forgalom alakulásával kapcsolatban két említésre méltó ténytet kell kiemelnünk. Összhangban a világkereskedelem alakulásával a válság éveit alatt a magyar *forgalom* is nagyon *lecsökkent*, 1932-ben érte el mélypontját, amikor az 1929-es forgalomnak csak a 31 %-át tette ki. A vizsgált időszak külkereskedelmi forgalmának másik érdekes vonása, hogy a korábbi évek mérleg-passzívuma *aktívumba* csapott át és az 1929—33-as gazdasági válságot követően is aktívumot mutatott. Korántsem arról van szó, hogy a magyar gazdaság — különösen a mezőgazdaság — önköltségi viszonyai miatt jól bírta az igen erős világpiaci konkurrenciát, hogy az alacsony árak mellett is exportképes tudott maradni. Kétségtelen, hogy találkoztunk ilyen termékekkel is — bár számuk elenyésző (pl. a hizott ökör kivitele). A mérlegaktívum magyarázatát abban leljük, hogy a magyar kormány — a teljes pénzügyi csődöt el akarván kerülni — *befagyasztotta* a külföldi követeléseket, határozatot hozott, hogy az adósságtörlesztés csak a magyar áruk kiszállításával eszközölhető. Bizonyítja ezt az is, hogy általában a legnagyobb hitelező országok felé nyilvánult meg a külkereskedelmi mérleg aktívuma is.

ad 3. Már a világgazdasági válság éveiben, de még inkább utána a vezető tőkés nagyhatalmak azon törekvéseinek vagyunk tanúi, hogy a kisebb európai agrárországokat — köztük Magyarországot is — befolyásuk alá vonják. Először Franciaország dolgozott ki egy vámunió-tervezetet, amellyel a Duna-menti országok piacait kívánta megkaparintani, majd az olasz monopoltőke tett kísérletet a gazdasági befolyás megszerzése irányában.

Sem a francia, sem az olasz törekvések nem jártak sikerrel, hiszen megjelent az agresszivitásban az előbbieket felülmúló náci Németország is. Hitler uralomra jutása után megindult az egész német gazdaság hadi vágányokra való átállítása. A háborúra való felkészülési tervekben Magyarország is mind gazdasági, mind politikai—katonai szempontból fontos szerepet játszott. Németország fokozatosan kiterjesztette befolyását a magyar gazdasági életre. A magyar külkereskedelemben betöltött egyre jelentősebb szerepét jól tükrözi az alábbi táblázat:

Németország szerepe Magyarország külkereskedelmében [12]

Év	Export	Import
	az össz. K. K. %-ban	
1929	11,7	20,0
1933	11,2	19,6
1937	24,1	26,2
1939	52,4	52,5

Németország gyors térhódítását a magyar külkereskedelemben megkönnyítette az, hogy

a) a magyar mezőgazdasági kivitel súlyos nehézségekkel küzdött. Azzal, hogy az erős világpiaci konkurrenciaharc közepette Németország kedvezményeket biztosított a magyar kivitel számára, vonzóvá tette a magyar fél számára az együttműködést;

b) Németország hajlandónak mutatkozott a magyar mezőgazdasági export támogatásának költségeit átvállalni;

c) Magyarország hajlandó volt a német iparcikkek átvételére, még a kétoldalú kliring-elszámolás rendszerében is;

d) Németország a gazdasági fölény pozíciójából diktálni tudta a feltételeket, amelyeket a magyar uralkodó osztály a legtöbb esetben politikai okokból is elfogadhatónak tartott;

e) végül a nem túl nagy földrajzi távolság, és a szárazföldi szállítás lehetősége, amely még háború alatt is rizikómentesebb, mint a tengeri út, kezdettől fogva primér szerepet biztosított a magyar felvevő és ellátó piac számára a német háborús tervek kidolgozása során.

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a két világháború közötti időszakban a magyar nemzetgazdaság elmaradott struktúrájában figyelemre méltó átalakulás nem következett be. Magyarország továbbra is agrárország maradt, ipara — a néhány fejlett szinten álló „szigetelő” eltekintve — az élelmiszer — és textiliparra koncentrált és ez meghatározta a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk jellegét is.

A felszabadulás utáni külkereskedelmünk a fejlett tőkés országokkal

A második világháborút követően létrejött szocialista világrendszerben a magyar külkereskedelem is új helyzetbe került. Azok a kapcsolatok, amelyek korábban a nyugati országokkal kialakultak, megszakadtak. Az új helyzetben a magyar külkereskedelem előtt az a feladat állt egyrészt, hogy a kereskedelem előtt az a feladat állt egyrészt, hogy a kereskedelem földrajzi orientációját új utakra terelje, másrészt a nemzetközi munkamegosztásban betöltött szerepünknek új tartalmat adjon.

Egyik feladat sem látszott könnyen megoldhatónak. Olyan országokkal kellett a kapcsolatokat felvenni, amelyekkel korábban számszerűen kimutatható kereskedelmünk nem volt, mint pl. a Szovjetunió, vagy amelyekkel — mint például a szomszédos országok Ausztria kivételével — a két világháború közötti időben állandó vámháborúkat folytattunk, és súlyos politikai ellentétek feszültek köztünk. Külkereskedelmi forgalmunknak ez a viszonylati átalakulása felvetette a másik jelentős

problémát is. A régi orientáció Magyarország szerepét egyértelműen agrárországgként jelölte meg, és ez párosult a gazdasági elmaradottsággal, valamint a függő helyzettel. A felszabadulás után külkereskedelmünk súlypontja a szocialista országokra terelődött át, amelyek maguk is mezőgazdasági termékekkel szerepeltek a nemzetközi munkamegosztásban. Egy-két mezőgazdasági terméktől eltekintve túl nagy lehetőségek az egymás közötti kapcsolatok kialakítására — megtartván agrárexportőr jellegünket — nem kínálkoztak. Igaz, a háború utáni mezőgazdasági termelés csökkenése és a lakosság fogyasztási igényeinek megnövekedése nem is tette égetően szükségessé az említett cikkek exportját. Az ország helyreállítása után, az 50-es évek elejétől kezdődően az ipar fejlesztése került a gazdasági építő munkánk középpontjába. A továbbiakban a szocialista iparosítás folyamata határozta meg külkereskedelmünk fő feladatait, földrajzi viszonylatát és tartalmát.

Az iparosítási folyamat kísérő jelensége az volt, hogy a magyar külkereskedelem hagyományos exportérzékenysége *importérzékenységgé* alakult át. A növekvő iparnak egyre több nyersanyagra volt szüksége, de megnövekedett az iparosításhoz nélkülözhetetlen termelő berendezések, gépek és közlekedési eszközök behozatala is. Súlyosbította a helyzetet, hogy ebben az időben az új iparágak és üzemek még nem termeltek az export számára. A gazdaság importéhsége egyrésztől kifejeződött az ipari export árualapjainak elégtelenségében, másrésztől a *külkereskedelmi mérleg deficitjében*, maga az importérzékenység pedig abban, hogy a behozatal dinamikája kétszeresen felülmúlta a nemzeti jövedelem növekedését.

Az iparosítás eredményeként átalakult a magyar népgazdaság struktúrája is. Döntő ágazattá az ipar vált. Alapvető és igen kedvező változás ment végbe az ipar szerkezetében. Ezt fejezi ki az a tény, hogy 1938 és 1967 között a gépgyártás aránya 9,3%-ról 27,2%-ra, a vaskohászaté 1,1%-ról 8,6%-ra növekedett, míg az élelmiszeripar aránya 28,9%-ról 8,8%-ra, a textilipari 14,5%-ról 7,3%-ra csökkent az összipari termelésen belül a termelt termékek értéke alapján számítva. [13]

A gazdaság struktúrájának átalakulása kihatott külkereskedelmi forgalmunk áruszerkezetére is. Jól tükröződik ez az alábbi statisztikai összeállításban, amely az exportnak és az importnak főbb árucsoportonkénti összetételét mutatja 1960-ban és 1968-ban.

Exportunk áruszerkezete [14]

Árucsoport	Mill DFt		mill DFt	
	1960	%	1968	%
Energiahord. vill. e.	150,1	1,6	253,0	1,2
Anyagok, félkészterm. alkatrészek	2035,9	21,4	4460,8	22,6
Gépek, száll. eszk. egyéb ber. javak	3424,7	36,0	5738,6	29,1
Fogyasztási iparcikkek	1859,1	19,5	5066,5	25,7
Élelm. ip. anyagok élőállat, élelmiszer	2018,9	21,5	4181,4	21,4
Összesen:	9488,7	100,0	19 700,3	100,0

A táblázat adatai alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy export-struktúránk legmarkánsabb változását — a felszabadulás előtti évekhez képest — a gépek, szállítási eszközök és az egyéb beruházási javak megnövekedett aránya jelenti. Az ország nyersanyagellátottságához képest viszont magasnak tűnik az anyagok és félkésztermékek kiviteli aránya.

Importunk áruszerkezete [15a]

Árucsoport	mill DFt	%	millDFt	%
	1960		1968	
Energiahord. vill. e.	961,6	8,9	1 606,5	8,2
Anyagok, félkészterm. alkatrészt.	5747,3	53,7	10 554,9	53,1
Gépek, száll. eszk. egyéb. ber. javak	2470,1	23,1	4 197,2	21,0
Fogyasztási iparcikkek	639,1	5,9	1 567,6	7,8
Élelmiszeripari anyagok élőállat, élelmiszer	882,4	8,4	1 984,7	9,9
Összesen:	10 700,5	100,0	19 910,9	100,0

A fenti adatok bizonyítják, hogy népgazdaságunk fejlődéséhez nagyarányú anyag- és félkésztermék behozatalra van szükség, de jelentős a beruházási rendeltetésű javak és a gépek behozatala is.

A magyar külkereskedelmi forgalom földrajzi orientációja a szocialista országokra terelődött át. Nem elhanyagolható azonban a fejlett tőkés országokkal kialakított kereskedelmi kapcsolataink szerepe sem. A fejlett tőkés országok aránya külkereskedelmi forgalmunkban 1945-től 1953-ig csökkenő tendenciát mutatott. 1953-ban érte el mélypontját exportunk 16,1%-os, importunk 23,9%-os részarányával, majd 1953-at követően emelkedést mutat és az utóbbi 8—10-év során megállapodott az összforgalom 22—23%-ánál.

1968-ban összforgalmunk országcsoportonkénti megoszlása a következő képet mutatta (%-ban) [15b]:

Megn.	Országcsop.	Szocialista	Fejlett t.	Fejlődő
		o r s z á g o k		
Import		72	24	4
Export		75	21	4

A fejlett tőkés országok 22—23% körül állandósult részaránya természetesen nem zárja ki az egymás közötti forgalmunk abszolút nagyságának a növekedését, amelynek ütemét a következők szemléltetik: 1960—67 közötti időszakban importunk 9,8%-kal, exportunk pedig 11,9%-kal fejlődött.

Azonban az átlagos mutató mögött igen nagy eltéréseket találunk, ha a főbb árucsoportok kiviteli növekedését vizsgáljuk.

*A fejlett tőkés export növekedési üteme
1960—67 közötti %-ban [16]*

Árucsoport	ütem
Gépek és berend.	6,0
Ipari fogy. cikk	13,6
Nyersa., félkésztermék	13,7
Élelmiszer és élelm. ip. nyersa.	10,6
Összesen	11,9

Már itt megállapítható, de a későbbiekben még inkább bizonyítottá válik, hogy a vizsgált viszonylatú külkereskedelmi forgalmunk fő problematikája az export oldalán jelentkezik. A világkereskedelemben legnagyobb ütemben fejlődő gépek és berendezések exportja a magyar kivitelben a legalacsonyabb dinamikát mutatja, alig haladja meg össz-tőkés exportunk növekedési ütemének felét. Nem lehet továbbá egészségesnek tekinteni a nyersanyagok és félkésztermékek magas növekedési ütemét sem.

A gépipari export kritikus helyzete még inkább megmutatkozik, ha a fejlett tőkés kivitel áruösszetételét megvizsgáljuk.

*Fejlett tőkés exportunk áruszerkezete
1967-ben %-ban [17]*

Árucsoport	%
Gépek és berend.	3,8
Ipari fogyasztási cikkek	22,9
Nyersanyag, félkészterm.	29,1
Élelmiszer és élelm. ip. nyersa.	44,2
Összesen	100,0

A fejlett tőkés országokkal lebonyolított külkereskedelmi forgalom legnagyobb nehézségét az jelenti, hogy a világkereskedelemben egyre növekvő részarányú gép- és berendezés kivitelünk igen alacsony szinten áll. Annak ellenére, hogy mind össz-exportuánkban, mind a szocialista relációjú forgalomban az említett cikkek részese-
dése megfelel a fejlettebb országok kiviteli arányának, megközelítőleg azt az arányt mutatja, amelyet gépiparunk elfoglal az ipar egészében; a fejlett tőkés országok felé nem tudtuk kialakítani ezt a kívánatos részarányt. A fejlett tőkés országokba irányuló kivitelünk nagyrészt olyan termékekből áll (pl. élelmiszer, nyersanyag, kohászati termékek, vasúti gördülőanyag), amelyek esetében a tőkés importpiacok bővülése a legalacsonyabb dinamikájú.

A gépipari export-részarány alacsony voltának fő oka kétségtelenül az ipari termelés általános műszaki színvonalának elmaradottsága. Elválaszthatatlanul összefügg ez ipari fejlődésünk eddigi, extenzív jellegével. E területen való előrehaladásunktól függ hazánk nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásának hatékonysága, hiszen az export áruösszetételében rejlő fékező hatások korlátozzák *import-képességünket* is, leszűkítik cselekvési képességeinket a behozatal növelésében.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a fejlett tőkés országok és Magyarország közötti gazdasági kapcsolatok alakulásának nem egyetlen akadályozó tényezője az exportstruktúra kedvezőtlen volta. E tanulmány keretei csak a felsorolást — de nem az elemzést — teszik lehetővé. Így meg kell említenünk a tőkés országok részéről megnyilvánuló kereskedelmi korlátozások, az együttműködést fékező különböző rendszabályok szerepét, a kereskedelmi gyakorlatban már nemigen alkalmazott, de az említett viszonylatban még gyakori magatartást, a legnagyobb kedvezmény elvének megtagadását, valamint az integrációs szervezetek protekcionizmusát. De felelőség terheli a magyar felet is, mert a régi gazdasági mechanizmus merev külkereskedelmi tervezése, árrendszere, a konvertibilitás hiánya, külkereskedelmi és termelővállalataink nem kielégítő marketing tevékenysége, hitelezési képességünk korlátozottsága is nehézséget jelentett és jelent a gazdasági kapcsolatok fejlődésében.

JEGYZETEK

- [1] A jelen tanulmány bevezető fejezete a „Magyarország gazdasági kapcsolatainak szükségessége és lehetőségei a fejlett tőkés országokkal” című kandidátusi disszertációnak.
- [2] L. erről a Közgazdasági Szemle hasábjain folyó vitát:
CSAPÓ LÁSZLÓ, Hosszú távú növekedéstervezés nyitott gazdaságban. 1965. 11. sz.
CUKOR GYÖRGY, A távlati tervezés néhány kérdése. 1966. 1. sz.
BALASSA ÁKOS, A távlati tervezés problémájának vitájához. 1966. 2. sz.
MÁRIÁS ANTAL, Népgazdaságunk struktúrája és gazdaságfejlesztési céljaink 1966. 4. sz.
PÁLDI ANDRÁS, Hozzászólás a távlati tervezés vitájához. 1966. 5. sz.
MANDEL MIKLÓS, Hosszú távú tervezés és gazdasági válság. 1966. 6. sz.
CSAPÓ LÁSZLÓ, Hosszú távú növekedéstervezés nyitott gazdaságban. 1966. 9. sz.
- [3] Külkereskedelmi Statisztikai Évkönyv. 1968.
- [4] Uo.
- [5] Uo.
- [6] Vö. „Magyarország nemzetközi gazdasági kapcsolatainak főbb kérdései” c. belső használatra készített anyag.
- [7] VAJDA IMRE, Magyarország helyzetének átalakulása a nemzetközi munkamegosztásban. Közgazdasági Szemle. 1965. 4. sz.
- [8] Ezzel a kérdéssel részletesen foglalkozik KOZMA FERENC, A két Európa gazdasági kapcsolatai és a szocialista nemzetközi együttműködés. Bp. 1970.
- [9] BEREND—RÁNKI, Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19—20. században. Bp. 1969.
- [10] Idézi BUZÁS JÓZSEF, Magyarország külkereskedelme 1919—1938. Bp. 1961.
- [11] Ezt a szakaszolást BÍRÓ JÓZSEF alkalmazza: „A magyar külkereskedelmi politika” c. művében. Bp. 1970.
- [12] BEREND—RÁNKI i. m. 307—9.
- [13] NYITRAI FERENCNÉ, A magyar ipar huszonöt éves fejlődése. Huszonöt év, Bp. 1970.
- [14] Külkereskedelmi Statisztikai Évkönyv 1968. 72.
- [15] a, b) Uo.
- [16] Gazdasági kapcsolataink a fejlett tőkés országokkal. 1968. (Hosszú távú tervezési bizottság anyaga, VI/B.)
- [17] Külkereskedelmi Statisztikai Évkönyv 1969. 47—50.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ СВЯЗИ ВЕНГРИИ С РАЗВИТЫМИ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИМИ СТРАНАМИ ДО И ПОСЛЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ

Ф. Вудач

В работе автор анализирует открытый характер экономики Венгрии. Он стоит на стороне того понимания открытого характера, которое связано с направлением экономики на международное распределение труда.

Автор рассматривает формирование внешней торговли Венгрии с развитыми капиталистическими странами до освобождения, которое характеризовалось относительной отсталостью венгерской экономики. Это отражается и в географическом разделении венгерской внешней торговли и в её товарной структуре.

Во второй части автор указывает на основные изменения, происшедшие в нашей экономике, вследствие которых изменилось общая роль и картина нашей внешней торговли. Несмотря на то, что ведущую роль в внешней торговле нашей страны играют связи с другими социалистическими странами, в отдельных отраслях ещё не можем обходиться без связи и с развитыми капиталистическими странами.

UNGARNS WIRTSCHAFTSBEZIEHUNG ZU DEN ENTWICKELTEN KAPITALISTISCHEN LÄNDERN VOR UND NACH DER BEFREIUNG

von *F. Vidács*

Die Abhandlung analysiert den offenen Charakter der ungarischen Wirtschaft. Sie nimmt Stellung für die Interpretation des offenen Charakters, die mit der Angewiesenheit der Wirtschaft auf die internationale Arbeitsteilung in Zusammenhang steht.

Der Autor überblickt die Gestaltung des Aussenhandels zwischen Ungarn und den entwickelten kapitalistischen Ländern, der das relative Zurückbleiben der ungarischen Wirtschaft ihr Gepräge aufdrückt. Das spiegelt sich in der geographischen Verteilung und in der Warenstruktur des ungarischen Aussenhandels.

Im zweiten Teil der Abhandlung zeigt der Autor auf die grundlegenden Veränderungen hin, die sich in unserer Wirtschaft vollzogen, infolgedessen sich die allgemeine Rolle und das Bild unseres Aussenhandels modifiziert hat. Trotz dessen, dass die Beziehung zu den anderen sozialistischen Ländern im Aussenhandel unseres Vaterlandes eine grundlegende Rolle spielt, können wir auf gewissen Gebieten auch die Beziehungen zu den entwickelten kapitalistischen Ländern nicht entbehren.